

Onderstaande tekst is geschreven door Antoon M. den Brok uit Helmond en enkele jaren geleden gepubliceerd in *'t Vagevenster*, een tijdschrift van Berchs-Heem (de heemkundevereniging van Berghem) <http://berchs-heem.nl/pagina/publicaties/t-vagevenster>

Bas den Brok, 11 maart 2008

De kolenhandel den Brok uit Berghem.

Wie in Berghem, in de jaren direct na de oorlog, over steenkolen praatte, had het over **den Brok**. Alle drie de kolenhandels heetten zo. Ze zaten mooi verspreid over het dorp: Marinus den Brok aan het Duur-eind, Bertus den Brok midden in de Laanderstraat en tenslotte Kil den Brok aan de Koppelsteeg (nu Osseweg), op de weg naar Oss. De naam den Brok was toen al een hele tijd aan deze handel verbonden.

In 1895 begon Marc Cornelis (Sillus) den Brok een handel in steenkolen. Hij was van afkomst boer en hij zag wel wat in het zwarte goud, meer misschien dan in zijn boerenbedrijfje. En hij had ook nog een paar zoons, die aan de kost geholpen moesten worden.

Naast de, in het begin nog zeer bescheiden, omzet aan kolen, handelde hij ook in petroleum ("bromolie") en aanmaakhout. Dit laatste ten behoeve van de gegoede burgers. Er werd in die tijd overal hout en kolen gestookt en de kachel was nog niet zover geperfectioneerd, dat ze 's nachts aanbleef. Dat betekende dus iedere morgen de kachel aanmaken..

Soms werd er als extra negotie ook nog haring verkocht, tegen een prijs van 3 stuks voor twee cent! U ziet dus wel: een uitgebreid assortiment.

In die tijd was het gebruikelijk, dat de boeren een deel van de (koren-)oogst op het veld moesten laten staan, als een soort belasting in natura ten behoeve van de gemeente. Dit deel van de oogst, ook wel "tiend" genaamd, werden bij opbod verkocht ("verpacht") en de koper mocht dan het koren te eigen gebruike oogsten. De verpachting geschiedde jaarlijks in het openbaar onder de grote lindeboom, midden in het dorp, na tijdens de kerkdiensten te zijn aangekondigd door de pastoor! Sillus was meestal van de partij en zodoende handelde hij ook nog dikwijls in koren en stro.

De zoons Marinus en Cornelis (Kil) - zoon Bertus deed niet mee - gingen er dagelijks met de hondenkar op uit om in Berghem en omstreken, waaronder de Maaskant, Nistelrode en Uden, hun waren aan de man te brengen.

Toen de zaken zich uitbreidden, werd dit vervoermiddel vervangen door paard en kar. Tot na de tweede wereldoorlog zou de trouwe viervoeter als transporteur blijven functioneren. Daarna werd hij definitief aan de kant gezet en vervangen door een auto.

Men moet zich van die kolen uit de beginperiode niet te veel voorstellen. Het waren niet die mooie, op maat gesorteerde en uitgezeefde zwarte klompjes, al dan niet voorverpakt in papieren zakjes of grotere jute zakken. Nee, het waren grote en kleine brokken kool van lang niet altijd niet altijd constante kwaliteit, vergezeld van een forse hoeveelheid gruis. Die kolen werden per spoor aangevoerd op het station Oss en daarna per paard en kar naar Berghem gehaald. Dat waren steeds stevige wandelingen, temeer omdat de inhoud van de spoorwagens (5 of 6 ton) getransporteerd moesten worden op een kar waar hooguit 500 Kg. op kon. Een wagon kolen lossen vergde dan ook een hele dag indertijd.

Na voorheen in de Spaanderstraat gewoond te hebben met zijn vrouw, Maria van den Elzen, bouwde Sillus in 1905 een huis aan de Koppelsteeg, de verbindingsweg van Berghem naar Oss. De zaken gingen dus kennelijk goed. Naast het huis kwam een grote schuur te staan om de

kolen droog op te slaan. Het huisje, dat voorheen op deze plek stond, werd gesloopt of diende misschien nog gedeeltelijk als opslag voor de landbouwproducten, want de boerderij was ook nog aangehouden.

In die tijd (het begin van deze eeuw) trokken jaarlijks een aantal jonge mannen (en vrouwen) uit Berghem en omstreken naar Zuid-Holland en nadien naar Duitsland om er een cent bij te verdienen in de hooi- en korenoogst.

Zij huisden daar in keten en schuren bij elkaar, om de kosten zo laag mogelijk en de netto-opbrengst zo hoog mogelijk te laten zijn. Die opbrengsten dienden meestal om na thuiskomst de hypotheekrente te kunnen betalen en om wat nieuw vee aan te schaffen. De winsten van het boerenbedoeninkje thuis waren daartoe dikwijls, ook al gezien de toen overal gebruikelijke grote gezinnen, niet toereikend.

Ook de zonen van Sillus waren jarenlang van de partij: eerst naar "Holland" (IJsselmonde bij Rotterdam, toen nog een welvarende landbouwstreek) voor de hooi-oogst, en na Berghemse kermis naar "Duitsland" (in de buurt van Keulen) om koren te maaien. Dan gingen de vrouwen als bindsters mee. De geestelijkheid van het thuisfront waakte over hun geestelijk heil en zocht hen meermalen op in hun werkomgeving.

Dat ging alles zo door tot 1916. Toen trouwde Kil met Tonia van Laanen uit Geffen en nam de kolenzaak van zijn vader over. Het huis aan de Koppelsteeg B 257 werd uitgebreid met een achterhuis. Heis van Lier was de aannemer en voornaamste bouwer. Tekeningen zijn helaas niet bewaard. Ze zullen waarschijnlijk ook nimmer gemaakt of gebruikt zijn. Veel, zo niet alles, ging op het "heilig oog". Ja, dat kon toen nog.

Zoon Marinus trouwde met Hanna van Iperen en begon een eigen kolenzaak aan het Duur-eind, aan de andere kant van het dorp. Nadien werd dat uitgebreid met een handel in bouwmaterialen. Een verre neef, Bertus den Brok, had intussen ook een kolenhandel, annex café, geopend aan de Laanderstraat.

In 1937 was de oude kolenschuur van Kil aan vervanging toe. Voor een prijs van F. 125.- nam timmerman Jan Heijmans uit Oss (Berghemseweg) de bouw aan van een geheel houten, ongeveer 30 meter lange schuur van 7 hokken, met pannen gedekt. De totale bouwkosten bedroegen F.750.- Het hout werd op grote vrachtauto' aangevoerd door de (nu nog bestaande) firma van Doren uit Valkenswaard.

De bouw vergde een groot deel van de zomer van 1937.

Tijdens de bouw gebeurde nog een ernstig ongeluk, waarbij de tweede zoon van Kil (Antoon, toen 6 jaar oud) onder een stapel vallende deuren terecht kwam en maandenlang in het ziekenhuis en thuis moest worden verpleegd.

De tweede wereldoorlog betekende een totale terugval voor de kolenhandel. Er was nauwelijks aanvoer. Om toch in leven te blijven (het gezin telde intussen 9 kinderen, waarvan pas eentje getrouwd) werd de oude stiel van boer weer opgevat. Die was nooit geheel verdwenen geweest, maar kreeg nu meer betekenis. Er kwamen meer koeien op stal en de akkerbouw onderging ook uitbreiding. Zo werd de oorlog doorgelopen.

Direct na de bevrijding kwam de kolenverkoop weer op gang. De kwaliteit en het assortiment waren aanmerkelijk verbeterd. Waren er tijdens de oorlog alleen (beperkt) vetkolen en eierkolen te koop geweest, soms aangevuld met turf en "schlamm" (een soort zwarte kolenstofmodder, die ontstaan was bij het wassen van kolen aan de kolenmijnen), nu waren het magere en vetnoten, eierkolen, bruinkoolbriketten en anthraciet, zowel uit de Nederlandse mijnen als uit Duitsland en zelfs uit Wales en Rusland (Donetz-gebied). Het kolenlossen gebeurde echter nog steeds met handkracht, hoewel er in de plaats van de kar een vierwielige wagen voor gebruikt werd.

In 1945 kon het 50 jarig bestaan van de zaak worden gevierd. Gezien de tijds-omstandigheden was het een bescheiden feest.

In 1947 overleed Kil den Brok na een korte ziekte. Hij werd 62 jaar. Zijn weduwe zette de zaak voort, samen met haar oudste zoon Ceel (Cil), die toen net 20 jaar was. De zaken floreerden en breidden zich uit. Zo kocht Ceel in 1950 zijn eerste vrachtauto. Het paard werd weggedaan. De boerderij was al in een eerder stadium geheel aan de kant gezet. De toekomst leek na de moeilijke oorlogsjaren veelbelovend.

Bij zijn trouwen in 1953 nam Ceel de zaak van zijn moeder over. Zijn twee broers hadden hun heil buiten het ouderlijk bedrijf gezocht. Lambert als Marine-officier en Antoon als belastingontvanger.

In het begin van de zestiger jaren besloot de regering den Uyl, mede daartoe aangezet door de opkomst van het aardgas, de al jaren slecht renderende kolenmijnen in Limburg te sluiten. Dat betekende dat de steenkolenhandel in Nederland ten dode was opgeschreven.

Ceel nam in 1961 de kolenhandels van Frans Govers uit Oss en Ko Heij uit Ravenstein over. Maar de steenkolen hadden intussen als brandstof reeds grotendeels afgedaan. Het aardgas was aan zijn opmars begonnen. Een voorheen bloeiende tak van handel hield op te bestaan .

Een paar jaar handelde nog Ceel in huisbrandolie, maar na 1965 verdreef het aardgas ook deze brandstof.

Het doek viel definitief voor de handel in vaste brandstoffen.

Na nog enige jaren een handel in bouwmaterialen en hout gedreven te hebben, besloot Ceel het in 1975 geheel voor gezien te houden.

Hij verkocht het huis met opstallen in de Koppelsteeg, intussen Osseweg geheten, aan de firma Hesseling uit Oss, die er startte met de fabricage van fiets-accessoires (tassen, jasbeschermers en dergelijke).

Ceel trok met zijn gezin naar Oss en bouwde een ander bestaan op.

De kolenhandel van Marinus den Brok, aan het Duureind, werd na de oorlog voortgezet door diens schoonzoon Fons Broess. De zaak van Bertus den Brok aan de Laanderstraat werd voortgezet door zoon Sjaak. Ook deze kolenhandels overleefden de barre jaren '60 niet. Zij werden opgeheven.